

22.nov.1991

EESTI VABARIIGI PÕHISEADUS

Eesti rahvas
 kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
 mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 24.veebruari 1918. aastal,
 mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
 mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus,
 võttis 1. jaanuaril 1938. aastal jõusse astunud põhiseaduse asemel ... 1992.a. rahvahääletusel vastu järgmise põhiseadus:

I. PEATÜKK

Üldsätted

§ 1. Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas.
 Eesti iseseisvus on aegumatu ja võõrandamatu.

§ 2. Eesti maa-ala on lahutamatu tervik.
 Eesti piiri määravad 2. veebruari 1920. aasta Tartu rahuleping ja teised riikidevahelised piirilepingud.

§ 3. Eestis teostatakse riigivõimu vaid põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel.
 Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normid on Eestis õiguskorra lahutamatu osa.

Keegi ei tohi end vabandada seaduse mitteteadmiselega.
 ALTERNATIIV: sõnastada lg.3 järgmiselt: Täitmiseks saavad olla kohustuslikud üksnes avaldatud seadused.

§ 4. Eesti kodanikuks saadakse sündimisega või hilisema seadusliku toiminguga.

Võõrriigi okupatsiooni ja anneksiooni tõttu poliitiliste- ja sõjapõgenikena lahkunud Eesti Vabariigi kodanikud ja nende järglased säilitavad Eesti Vabariigi kodakondsuse.

Igal eesti rahvusest isikul on õigus asuda elama Eestisse ja omandada Eesti kodakondsus vastava soovi avaldamisel.

Kodakondsuse omandamise ja kaotamise tingimused määrab seadus.

§ 5. Maa ja kõik Eesti Vabariigi territooriumil asuvad loodusvarad on Eesti rahvuslik rikkus.

Seadus tagab tervisliku elukeskkonna kaitse ja loodusvarade säästliku kasutamise.

§ 6. Eesti riigikeel on eesti keel.

§ 7. Eesti riigivärvid on sinine, must ja valge. Riigilipu ja riigivapi kuju määrab seadus.

II PEATÜKK

Põhiõigused, vabadused ja kohustused

§ 8. Igal inimesel on võõrandamatud inimõigused. Nende inimõiguste austamine ja kaitse on Eesti riigiasutuste kohustus.

Põhiseaduse käesolevas peatükis loetletud põhiõiguste tagamine on Eesti riigi seadusandlikule, täidesaatvale ja kohtuvõimule kohustuslik.

§ 9. Kõik inimesed on seaduse ees võrdsed sõltumata rahvusest, rassist, soost, keelest, usutunnistusest, päritolust, ametikohast, tervislikust seisundist, poliitilistest ja muudest veendumustest.

Rahvusliku, rassilise või usulise vaenu propageerimine on seadusega keelatud ja karistatav.

§ 10. Igal inimesel on õigus vabale eneseteostusele niivõrd, kui ta ei riku teiste õigusi, põhiseaduslikku korda ega üldtunnustatud kälblusnorme.

§ 11. Isikupuutumatus on kindlustatud.

Kellelki ei tohi võtta vabadust, teda jälitada ega piirata tema isikuvabadusi muidu kui seaduses ettenähtud juhtudel ja korras.

Kahtlustatavana ei tohiv kedagi kinni pidada üle neljakümne kaheksa tunni ilma kohtu sellekohase otsuseta. Vastav otsus tuleb kinnipeetule teatavaks teha kahekümne nelja tunni jooksul arvates otsuse langetamisest.

Igale vahistatavale teatatakse kohe talle arusaadavas keeles vahistamise põhjus ja tema õigused. Võõrkeele kasutamise kohtus ja kohtueelses menetluses sätestab seadus.

§ 12. Kedagi ei tohi vastu tema tahtmist üle viia temale seadusega määratud kohtu alluvusest teise kohtu alluvusse.

§ 13. Kedagi ei tohi käsitleda kuriteos süüdiolavana enne, kui tema suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Keegi pole kohustatud tõestama oma süütust.

§ 14. Kedagi ei tohi süüdi mõista teo eest, kui tema tegu

ei ole tunnustatud õigusvastaseks seaduse järgi, mis on jõustunud enne teo sooritamist.

Kellelegi ei või mõista raskemat karistust kui see, mida oleks võinud kohaldada kuriteo toimepanemise ajal. Kui seadus kehtestab pärast kuriteo toimepanemist kergema karistuse, kohaldatakse kergemat karistust ka antud isiku suhtes.

Õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitatakse seaduses ettenähtud korras.

Kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu.

§ 15. Kedagi ei või piinata, julmalt või väarikust alandavalt kohelda või karistada.

Igaühel, kellelt on võetud vabadus, on õigus humaansetele kohtlemisele.

§ 16. Kedagi ei tohi tema nõusolekuta allutada meditsiinilistele või teaduslikele katsetele.

§ 17. Kodu on puutumatu.

Ei või tungida kellegi eluruumi ja seaduslikesse valdustesse ega neid läbi otsida, välja arvatud seadusega ettenähtud juhtudel.

§ 18. Igaühel on mõtte-, usu- ja südametunnistuse vabadus.

Kedagi ei tohi sundida muutma oma arvamusi ja veendumusi.

Igal inimesel on õigus kuuluda või mitte kuuluda kogudustesse, koguduste liitudesse või kirikutesse.

ALTERNATIIV: sõnastada lg.3 järgmiselt: Kuulumine kirikuisse ja usuühinguisse on vaba.

Riigikirikut Eestis ei ole.

Usutalituste täitmine on vaba, kui see ei kahjusta avalikku korda või kõlblust.

Usutunnistuse või veendumusega ei saa vabandada õiguserikkumist.

§ 19. Igal inimesel on õigus vabalt levitada informatsiooni ning avaldada oma arvamusi nii sõnas, trükis, pildis, kujutises või muul viisil. Seda vabadust võib seadusega kitsendada riigi julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse, inimväarikuse ja au kaitseks.

Riiklikku tsensuuri Eestis ei ole.

§ 20. Posti, telefoni või muul teel edastatavate sõnumite saladus on kindlustatud. Erandeid võidakse teha kohtu loal kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides seaduses ettenähtud alusel ja korras.

§ 21. Kõigil on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse ning erakondadesse.

Keelatud on ühingud, liidud ja erakonnad, mille sihiks on Eesti või tema osa allutamine teisele riigile või Eesti seadusliku riigivõimu vägivaldne kukutamine.

Ühingu, liidu või erakonna tegevust tohib lõpetada, peatada või teda trahvida ainult õigusrikkumise eest kohtu korras.

§ 22. Kõigil on õigus pidada koosolekuid. Koosolekute pidamise õigust võib piirata seadusega määratud tingimustel ja korras riigi julgeoleku, avaliku korra või kõlbluse kaitseks.

§ 23. Pereking ja abielu on riigi kaitse all. Abikaasad on võrdõiguslikud. Seadus kaitseb emasid ja lapsi.

Laste kasvatamine ja nendele hariduse andmine on vanemate kohus. Riik toetab lasterikkaid perekondi.

§ 24. Igaühel on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel lastel seadusega määratud ulatuses kohustuslik. Riiklikes ning kohalike omavalitsuste üldhariduslikes koolides õppemaksu ei ole.

Riik ja omavalitsused peavad ülal vajalikul arvul õppeasutusi. Seaduse alusel on õigus asutada eraõppeasutusi.

Igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Vähemusrahvastele avatud koolides on õppekeeleks nende rahvuskeel. Hariduse andmine on riigi kaitse all.

§ 25. Teadus ja kunst ning nende õpetused on vabad ja riigi kaitse all.

Teadusasutused ja kõrgkoolid on seadusega ettenähtud piirides autonoomsed.

§ 26. Igaühel on õigus säilitada oma rahvus. Rahvusliku kuuluvuse alused määrab seadus.

Vähemusrahvustel on õigus kultuuriautonomiale. Selle korra ja tingimused määrab seadus.

§ 27. Kohalikes omavalitsusasutustes, mille piirkonnas on enamuses vähemusrahvus, võib kõrvuti riigikeelega asjaajamiseks kasutada vähemusrahvuse keelt. Suhtlemisel riigiasutustega ning selliste omavalitsusasutustega, kus asjaajamise keeleks ei ole sama vähemusrahvuse keel, kasutatakse eesti keelt.

§ 28. Igaühel on õigus pöörduda märgukirjade, avalduste ja kaebustega riigi- ja omavalitsusasutuste ning ametiisikute poole. Vastamise korra määrab seadus.

§ 29. Igal kodanikul on vabadus valida tegevusala, töökohta ja elukutset seadusega määratud alustel.

Töölepingute sõlmimine on vaba. Riik aitab töö võimaldamiseks kaasa.

Töövaidluste lahendamise ja streigiõiguse kasutamise korra määrab seadus.

§ 30. Omandiõigus on kindlustatud. Selle õiguse

kitsendused määratakse seadusega.

Omandi võõrandamine omaniku nõusolekuta võib toimuda ainult üldistes huvides ja õiglase tasu eest korras, mis on kehtestatud seadusega. Vaidluse korral on kohtu poole pöördumine kindlustatud.

Riigi kohustus on kindlustada pärimis- ja autoriõigus.

§ 31. Ühtki avalikku maksu ega koormatist ei tohi kellelegi peale panna teisiti kui seaduse alusel ja seaduses sätestatud suuruses.

§ 32. Abivajaja eest hoolitsemine lasub eeskätt perekonnaliikmeil.

Riikliku toetuse ja abi liigid ning suuruse vanaduse, haiguse, toitja kaotuse, õnnetusjuhtumi, töövõimetuse või tööpuuduse korral määrab seadus. Riik toetab vabatahtlikku ja omavalitsuslikku hoolekannet.

§ 33. Riik kaitseb loodust ja tervislikku elukeskkonda. Igal üksikisikul ja organisatsioonil on kohustus hüvitada kahju, mida ta on põhjustanud keskkonnakaitse seaduse rikkumisega.

ALTERNATIIV: asendada § 33 järgmise tekstiga: Kõigil on õigus tervise kaitsele ning tervislikule töö- ja elukeskkonnale.

§ 34. Eesti kodaniku kohus on olla ustav Eesti riigile ja ta põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust.

Keegi ei tohi halvustada eestlaste ja teiste Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ega alandada nende rahvuslikku väärikust.

§ 35. Igal kodanikul on liikumise ja elukoha valiku vabadus. Seda vabadust võidakse kitsendada ainult seadusega määratud alustel ja korras.

Ühtki kodanikku ei tohi Eestist välja saata.

Ühtki kodanikku ei tohi takistada Eestisse tagasi pöördumast.

§ 36. Igal kodanikul on õigus saada täielikku informatsiooni riigi- ja omavalitsusasutustelt nende tegevuse kohta. Seda õigust võib riiklike saladuste kaitseks piirata seadusega.

§ 37. Riigi- ja omavalitsusasutustes võivad töötada ametiisikutena Eesti kodanikud, kellel on ametikohale vastav ettevalmistus ja võimed.

Nendele ametikohtadele võib välisriigi kodanikke ja kodakondsuseta isikuid määrata ainult kooskõlas seadustega.

§ 38. Eestis viibivad välisriigi kodanikud ja kodakondsuseta isikud on kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda ja täitma Eesti seadusi.

§ 39. Käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja

kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ja kohustusi, mis tulenevad Põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas.

§ 40. Põhiõigused laienevad ka juriidilistele isikutele, mis on moodustatud Eesti seaduste alusel, selles ulatuses, mida nende õiguste iseloom võimaldab.

§ 41. Kodanike õigusi, mis on määratud põhiseaduse käesolevas peatükis, võib seadusega kitsendada ainult erakorralise ja sõjaolukorra ajaks.

§ 42. Kui käesolevas peatükis loetletud õigusi või rahvusvaheliselt tunnustatud inimõigusi on rikutud võib pöörduda õiguskantsleri või kohtu poole.

Sellistel juhtudel on kohtuotsuse aluseks põhiseaduse käesoleva peatüki sätted.

III. PEATÜKK

Rahvas

§ 43. Kõrgeima riigivõimu kandja Eestis on rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu.

§ 44. Rahvas teostab riigivõimu:

- 1) Riigikogu valimisega;
- 2) rahvahääletusega;
- 3) omavalitsuste esinduskogude valimisega.

§ 45. Hääleõiguslik on Eesti kodanik, kes on saanud kaheksateist aastat vanaks.

Hääleõiguslik ei ole kodanik, kes on kohtu poolt tunnistatud teovõimetuks.

§ 46. Hääletamisest ei võta osa kodanikud, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad vabaduskaotuslikku karistust kinnipidamiskohtades.

§ 47. Rahvushääletuse korraldamise otsustab Riigikogu.

Rahvahääletuse tulemus omandab seaduse jõu kui poolt antud häälte arv ületab vastu antud häälte arvu.

§ 48. Riigikogu võib määrata rahvaküsitluse, et teada saada rahva seisukohta mingis põhimõttelises küsimuses.

Rahvaküsitluse tulemusel ei ole seaduse jõudu.

§ 49. Põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on rahva põhiseaduslik õigus.

IV. PEATÜKK

Riigivanem

§ 50. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea. Riigivanem on Eesti riigi esindaja ja riigivõimu ühtsuse kandja.

§ 51. Riigivanem täidab Põhiseaduses ettenähtud ülesandeid, sealhulgas:

1) määrab Riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt Põhiseaduse § 57 ja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised vastavalt Põhiseaduse § 58, § 78 ja § 111;

2) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt Põhiseaduse § 67 ja juhatab selle istungit kuni Riigikogu juhataja valimiseni;

3) esitab Riigikogule peaministri kandidaadi;

4) peaministri esildisel nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid ja riigisekretari;

5) kirjutab alla Riigikogus vastuvõetud seadused või saadab need Riigikogusse tagasi vastavalt Põhiseaduse § 93;

6) annab seadlusi vastavalt Põhiseaduse § 98 ja § 99;

7) kutsub kokku Riigikogu erakorralise istungjargu vastavalt Põhiseaduse § 72;

8) määrab uue riigivanema valimised vastavalt Põhiseaduse § 48;

9) valitsuse ettepanekul nimetab ja kutsub tagasi Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;

10) teeb Riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kaitseväge juhataja ja kaitsejõudude ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;

11) nimetab Riigikohtu ettepanekul ametisse kohtunikud;

12) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;

13) annab armu;

14) annab sõjaväelisi- ja diplomaatilisi auastmeid;

B

- 15) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;
- 16) on Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht.

17) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni väljakuulutamiseks.

§ 52. Riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. Ükski isik ei tohi olla valitud riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Uue riigivanema korralised valimised toimuvad mitte varem kui kuuskümmend ja mitte hiljem kui kümme päeva enne riigivanema volituste lõppemist.

§ 53. Riigivanem astub ametisse Riigikogu ees Eesti rahvale järgmise ametivande andmisega: "Mina, N.N. astudes rahva tahtel Riigivanema ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti rahva ja vabariigi kasuks."

§ 54. Riigivanema valib valimiskogu, mis koosneb Riigikogu liikmetest ja vähemalt sajast esimese astme kohaliku omavalitsuse esinduskogude poolt delegeeritud liikmest. Valimiskogu moodustamise korra ning valimise korra määrab seadus.

§ 55. Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana ja kes on vähemalt kümme aastat elanud Eestis.

Kandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valimiskogu liikmetest või kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul.

§ 56. Riigivanema volitused lõpevad ennetähtaegselt järgmistel juhtudel:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) juhul kui Riigivanema tervisliku seisundi tõttu on püsivalt takistatud tema ametikohuste täitmine, Riigikogu otsuse alusel, mis võetakse vastu kahekolmandikulise häälteenamusega s.t. poolt hääletab kaks korda enam kui vastu;
- 4) Riigivanema surma korral.

§ 57. Riigivanema volituste ennetähtaegsel lõppemisel lähevad tema kohustused ajutiselt üle Riigikogu juhatajale, kes

määrab viivitamatult uue Riigivanema valimised.

Ajal, mil Riigikogu juhataja asendab Riigivanemat, loetakse ta Riigikogu koosseisust lahkunuks ja teda asendab riigikogu juhatajana üks Riigikogu asejuhatajatest Riigikogu valikul.

§ 58. Riigivanem ei tohi olla Riigikogu liige ega mingil teisel palgalisel ametikohal.

Riigivanem peab olema tsiviilisik.

Kui Riigivanemaks valitakse Riigikogu liige, astub tema kohale Riigikogus asendusliige.

§ 59. Riigivanemat võib kriminaalvastutusele võtta Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab koosseisu enamus. Riigivanema süü küsimise otsustab Riigikohus.

V. PEATÜKK

Riigikogu

§ 60. Seadusandlik võim Eesti Vabariigis kuulub Riigikogule.

§ 61. Riigikogu koosneb saja ühest liikmest, kes valitakse üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel neljaks aastaks. Riigikogu liikmete volitused algavad uue koosseisu esimese istungi kokkutulemisega. Samast päevast lõpevad eelmise koosseisu volitused.

§ 62. Riigikogu valimisel lähtutakse proportsionaalsuse põhimõttest.

Riigikogu korralised valimised toimuvad mitte enne kui kuuskümmend päeva ja mitte hiljem kui kolmkümmend päeva pärast volituste tähtaja lõppemist.

Riigikogu ennetähtaegsed valimised toimuvad Põhiseaduse §-de 78 ja 111 ettenähtud juhtudel mitte enne kui kuuskümmend ja mitte hiljem kui üheksakümmend päeva pärast valimiste väljakuulutamist.

Riigikogu valimise korra määrab seadus.

§ 63. Riigikogusse võib kandideerida iga vähemalt 21-aastane hääleõiguslik Eesti kodanik.

§ 64. Riigikogu liige annab kohustuste täitmisele asudes Riigikogu ees ametivande jääda ustavaks Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale.

§ 65. Kui Riigikogu liige astub riigi teenistusse Riigivanema, valitsuse liikme, riigikontrolöri, õiguskantsleri, Eesti Panga presidendi või kohtunikuna, kui ta tervislikul või muul

põhjused on pikaajaliselt takistatud töötamast Riigikogus, samuti kui ta sureb, siis astub tema asemele riigikogus asendusliige.

Riigikogu liikme asendamise korra määrab seadus.

§ 66. Riigikogu lahendab kõiki Eesti riigielu küsimusi, mis Põhiseadusega ei ole antud rahva, Riigivanema, valitsuse, teiste riigiorganite või omavalitsuste otsustada.

§ 67. Eesti Vabariigi Riigikogu:

- 1. Võtab vastu seadusi ja otsuseid;
- 2. otsustab rahvahääletuse ja rahvaküsitluse läbiviimise;
- 3. ratifitseerib ja denonsseerib välislepinguid;
- 4. otsustab peaministri ametissekinnitamise;
- 5. võtab vastu riigieelarve ja kinnitab selle täitmise aruande;
- 6. Riigivanema ettepanekul nimetab ametisse Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja kaitseväge juhataja ja kaitsejõudude ülemjuhataja;
- 7. Riigikohtu ettepanekul nimetab ametisse kohtunikud;
- 8. kinnitab Eesti Panga nõukogu koosseisu;
- 9. valitsuse ettepanekul otsustab riigilaenu tegemise ja riigile muude varaliste kohustuste võtmise;
- 10. esineb avalduste, deklaratsioonide ja pöördumistega Eesti rahva, välisriikide ning rahvusvaheliste organisatsioonide poole;
- 11. kuulutab riigis välja erakorralise seisukorra;
- 12. seab sisse riiklikud aunimetused ja autasud, sõjaväelised ning diplomaatilised auastmed;
- 13. otsustab umbusalduse avaldamise vabariigi valitsusele;
- 14. Riigivanema ettepanekul kuulutab välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni, samuti demobilisatsiooni.

§ 68. Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga ja ei kannaks õiguslikku vastutust hääletamise ega poliitiliste avalduste eest, mis ta on teinud Riigikogus.

§ 69. Riigikogu liikmed saavad oma töö eest tasu. Tasu liigid, suuruse ja piirangud muu töötulu saamisel kehtestatakse seadusega.

§ 70. Riigikogu liikmed on oma volituste ajaks vabastatud sõjaväeteenistusest.

§ 71. Riigikogu uue koosseisu kutsub esimesele istungile kokku Riigivanem kümne päeva jooksul Riigikogu valimiste tulemuste väljakuulutamiseks.

§ 72. Riigikogu valib oma liikmete hulgast üksiku mitteülekanntava hääle meetodil Riigikogu juhataja ja kaks asejuhatajat, kes korraldavad Riigikogu tööd vastavalt seadusele.

§ 73. Riigikogu on otsustusvõimeline, kui korralisel istungil on kohal veerand ja erakorralisel istungil üle poole tema koosseisust.

§ 74. Riigikogu moodustab alalisi ja ajutisi komisjone. Riigikogu liikmetel on õigus ühineda saadikurühmadesse. Alaliste komisjonide loetelu ja pädevus, samuti saadikurühmade moodustamise kord ja õiguslik seisund määratakse seadusega.

§ 75. Riigikogu istungid on avalikud. Riigikogu võib kuulutada oma istungi kinniseks kahekolmandikulise häälteenamusega.

Hääletamine Riigikogus on avalik, välja arvatud seadusega määratud erandid.

Riigikogu aktid võetakse vastu poolthäälte enamusega, kui põhiseaduses ei ole sätestatud teisiti.

§ 76. Riigikogu tuleb erakorraliseks istungjärguks kokku Riigivanema, Riigikogu juhataja või ühe viiendiku Riigikogu liikmete nõudmisel. Erakorralise istungjärgu kokkutulemise korra määrab seadus.

§ 77. Riigikogu liikmetel on õigus pöörduda kirjaliku arupärimisega valitsuse, valitsuse liikmete, Eesti Panga presidendi ning teiste kõrgemate riigiametnike poole.

Arupärimisele tuleb vastata hiljemalt kolmandal Riigikogu istungjärgul arvates arupärimise esitamiseks.

§ 78. Riigikogu liiget võib võtta kriminaalvastutusele ainult Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

Riigikogu liiget võib Riigikogu nõusolekuta vahi alla võtta ainult tabatuna kuriteo toimepanekult. Sellest tuleb teatada kahekümne nelja tunni jooksul Riigikogu juhatajale, kes esitab tema kinnipidamise küsimuse Riigikogu järgmisele istungile otsustamiseks.

Kui Riigikogu liikme suhtes jõustub süüdimõistev kohtuotsus, siis astub tema asemele Riigikogus asendusliige.

Valitsus

§ 79. Täidesaatev ja korraldav võim Eesti Vabariigis kuulub valitsusele.

§ 80. Eesti Vabariigi Valitsus:

1. viib ellu riigi poliitikat;
2. suunab ja koordineerib valitsusasutuste tegevust;
3. korraldab seaduste ja Riigikogu otsuste täitmist ning esineb seadusandliku algatusega;
4. koostab riigieelarve eelnõu ja esitab selle Riigikogule, korraldab riigieelarve täitmist ning esitab Riigikogule eelarve täitmise aruande;
5. annab seaduse alusel ning täitmiseks määrusi ja korraldusi;
6. korraldab suhtlemist välisriikidega;
7. loob tingimused riigi ja avaliku korra kaitseks;
8. lahendab muid küsimusi, mis Põhiseaduse ja seadustega on antud valitsuse otsustada.

§ 81. Valitsusse kuuluvad peaminister, ministrid ja riigisekretär.

§ 82. Riigivanem nimetab neljateistkümne päeva jooksul pärast valitsuse volituste lõppemist peaministri kandidaadi, kellele teeb ülesandeks moodustada valitsus. Peaministri kandidaat esitab Riigikogule hiljemalt neljateistkümne päeva jooksul valitsuse koosseisu, mille järel Riigikogu otsustab peaministri ametissekinnitamise.

Kui peaministri kandidaat ei saa poolthäälte enamust, siis riigivanem kas annab valitsuse moodustamise ülesande uuele peaministri kandidaadile või kuulutab neljateistkümne päeva möödudes välja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised.

Riigivanemal ei ole õigust kuulutada välja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegseid valimisi, kui Riigikogu käesoleva paragrahvi eelmises lõigkes nimetatud neljateistkümne päeva jooksul kinnitab omal valikul ametisse peaministri.

§ 83. Riigikogus ametisse kinnitatud peaminister esitab kolme päeva jooksul riigivanemale valitsuse koosseisu. Riigivanem nimetab peaministri poolt esitatud ministrid ja riigisekretäri ametisse.

§ 84. Vabariigi valitsus või tema liige loetakse ametisse astunuks ametivande andmisega Riigikogu ees.

§ 85. Peaminister esindab vabariigi valitsust ja juhib selle tegevust.

Riigivanem nimetab peaministri ettepanekul valitsuse liikmete hulgast kaks ministrit, kes peaministri äraolekul täidavad tema ülesandeid. Asendamise korra määrab peaminister.

§ 86. Üksikute valitsemisalade korraldamiseks moodustatakse seaduse alusel vastavad ministeeriumid.

Minister juhib ministeeriumi, korraldab ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvaid küsimusi, annab käskkirju ja määrusi ning täidab muid ülesandeid, mis on talle pandud seadusega määratud alusel ja ulatuses.

Kui minister haiguse või muude takistuste tõttu ei saa ajutiselt oma ülesandeid täita, paneb peaminister tema ülesanded selleks ajaks mõnele teisele ministrile.

Ministri vabastab ametist ja kinnitab ametisse riigivanem peaministri ettepanekul seitsme päeva jooksul arvates esildise saamisest.

§ 87. Valitsuse volituste lõppemise aluseks on:

- 1) Riigikogu uue koosseisu kokkuastumine;
- 2) peaministri tagasiastumine;
- 3) Riigikogu umbusaldusavaldus peaministrile või valitsusele;
- 4) Riigikogus valitsuse poolt usaldusküsimusega seotud eelnõu tagasilükkamine.

Valitsus vabaneb ametist uue valitsuse ametisseastumisega.

§ 88. Riigikogu võib oma koosseisu enamusega avaldada umbusaldust kas peaministrile või üksikule ministrile.

Umbusaldusküsimuse algatamiseks peab vastava kirjaliku nõude esitama vähemalt üks viiendik riigikogu koosseisust. Küsimus võib tulla otsustamisele mitte varem kui ülejärgmisel päeval pärast selle algatamist.

Minister, kellele on avaldatud umbusaldust, lahkub ametist. Peaministrile avaldatud umbusalduse korral lahkub ametist kogu valitsus.

§ 89. Valitsusel on õigus esitada Riigikogu poolt tagasilükatud eelnõu teistkordsele hääletusele, sidudes selle usaldusküsimusega. Hääletamine toimub mitte varem kui järgmisel päeval pärast eelnõu esitamist. Kui Riigikogu ei võta eelnõud vastu, astub valitsus tagasi.

§ 90. Peaminister ja teised valitsuse liikmed ei või olla üheski muus valitud või nimetatud riiklikus ametis ega saada tasu mõnelt tulunduslikult ettevõttelt või kuuluda selle juhatusse.

§ 91. Valitsuse istungid on kinnised, kui valitsus ei otsusta teisiti.

Valitsuse määrused ja korraldused peavad kandma peaministri, asjaomase ministri ja riigisekretäri allkirja.

§ 92. Valitsuse liikme võib kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus. Sellise otsuse vastuvõtmise korral vabastab Riigivanem valitsuse liikme ametist.

VII. PEATÜKK

Seadusandlus

§ 93. Eesti Vabariigi seadusi antakse kooskõlas Põhiseadusega. Seaduste vastuvõtmise korra määrab Riigikogu kodukorra seadus.

§ 94. Seadusandliku algatuse õigus on:

- 1. Riigikogu liikmel;
- 2. Riigikogu saadikurühmal;
- 3. Riigikogu komisjonil;
- 4. vabariigi valitsusel;

§ 95. Seaduseelnõud, mis toovad kaasa kehtivas riigieelarves tulude vähendamist või kulude suurendamist või kulude ümberjaotamist, tuleb algatajate poolt varustada vajalike rahaliste arvestustega, näidates ära tuluallikad vastavate kulude katteks.

§ 96. Riigikogu poolt vastu võetud seadused kirjutab alla Riigivanem.

Riigivanem kirjutab Riigikogu poolt vastu võetud seadusele alla neljateistkümnepäeva jooksul arvates seaduse vastuvõtmisest Riigikogus või saadab seaduse sama tähtaja jooksul motiveeritult tagasi Riigikogusse. Kui Riigikogu jätab poolthäälte enamusega riigivanema poolt tagasi saadetud seaduse muutmata, kirjutab riigivanem seadusele alla.

§ 97. Seadus hakkab kehtima kümnendal päeval pärast avaldamist Riigi Teatajas, kui seaduses või seaduse rakendusotsuses ei ole ette nähtud muud korda või tähtaega.

§ 98. Riigikogul on õigus panna seaduseelnõu rahvahääletusele.

Rahvahääletuse läbiviimise ja tulemuse jõustumise korra määrab seadus.

§ 99. Rahvahääletusele ei saa panna eelarve, maksude, erakorralise seisukorra kehtestamise ja lõpetamise ning riigikaitse ja riigi rahaliste kohustustega seotud küsimusi.

§ 100. Kui riigikogu on takistatud kokku tulemast, on riigivanemal õigus anda seaduse jõudu omavaid seadlusi, mis kannavad riigivanema, riigikogu juhataja ja peaministri allkirja. Seadluste andmise korra määrab seadus.

Kui Riigikogu neljateistkümne päeva jooksul pärast kokkutulemist riigivanema seadlust ei kinnita, lakkab see kehtimast.

§ 101. Riigivanem ei või seadlusega kehtestada või muuta:

1. Eesti Vabariigi põhiseadust;
2. Riigikogu ja omavalitsuste valimisseadust;
3. Riigivanema valimisseadust;
4. seadust Riigivanemast;
5. rahvahääletuse seadust;
6. Riigikogu kodukorra seadust;
7. riigivanema ja Riigikogu liikmete tasu seadust;
8. riigi eelarve seadust ja riigieelarvet;
9. riiklikke makse kehtestavaid seadusi;
10. Eesti Panga seadust;
11. riigikontrolli seadust;
12. kohtukorralduse ja kohtumenetluse seadust;
13. välis- ja siselaenudesse ning riigi varalistesse kohustustesse puutuvaid seadusi;
14. erakorralise seisukorra seadust;
15. riigikaitse seadust.

VIII. PEATÜKK

Rahandus ja riigieelarve

§ 102. Raha emissiooni ainuõigus Eestis on Eesti Pangal.

Eesti Vabariigi raha nimetuse ja rahaühikud määrab seadus.

Eesti Vabariigi raharinglust ja arveldamiskorda korraldab Eesti Pank vastavalt seadusele.

Eesti Pank annab oma tegevusest aru Riigikogule.

§ 103. Maksud, koormised, lõivud, trahvid ja sundkindlustuse maksed määrab seadus.

§ 104. Riigi vara valdamise, kasutamise ja käsutamise korra määrab seadus.

§ 105. Iga aasta kohta võtab Riigikogu vastu riigi tulude ja kulude eelarve.

Valitsus esitab riigieelarve eelnõu Riigikogule hiljemalt seitsekümmend viis päeva enne eelarveaasta algust.

§ 106. Riigieelarve muutmisettepanekud, mis tingivad riigieelarve eelnõus ettenähtud kulude suurendamist või uute kulusummade sissevõtmist, tuleb algatajate poolt varustada vajalike rahaliste arvestustega, ära näidates kulude katteks vastavad tuluallikad.

Eelarve koostamise ja vastuvõtmise korra määrab seadus.

§ 107. Valitsuse ettepanekul võib riigikogu aasta kestel võtta vastu lisaeelarve.

§ 108. Riigilaenude tegemine ja riigile muude varaliste kohustuste võtmine toimub valitsuse ettepanekul Riigikogu otsusega.

§ 109. Riigikogu poolt vastu võetud riigieelarve jõustub eelarveaasta algusest. Kui riigikogu ei võta eelarveaasta alguseks riigieelarvet vastu, võidakse teha iga kuu kulutusi ühe kaheteistkümnendiku osani eelmise eelarveaasta kulutustest.

§ 110. Kui Riigikogu ei ole riigieelarvet vastu võtnud seitsmekümne viie päeva jooksul pärast eelarveaasta algust, kuulutab riigivanem välja Riigikogu ennetähtaegsed valimised.

ALTERNATIIV: pärast koma järgneb tekst: võib Riigivanem välja kuulutada Riigikogu ennetähtaegsed valimised.

IX. PEATÜKK

Välislepingud

§ 111. Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega määrab seadus.

§ 112. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti

Vabariigi lepinguid:

1) mis muudavad riigipiire;

2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;

3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;

4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;

5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 113. Välislepingud, millega muudetakse riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 114. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

10. PEATÜKK

Riigikaitse

§ 115. Eesti Vabariik ei kapituleeru. Kellelgi ei ole õigust kirjutada alla Eesti Vabariigi sõjalise kapitulatsioonile.

ALTERNATIIV: § 115 välja jätta.

§ 116. Eesti Vabariigi kodanikud on kohustatud osa võtma riigikaitsest seaduses ettenähtud alustel ja korras.

Usulis-eetilistel motiividel relvateenistusest keelduja on seaduses ettenähtud korras kohustatud osalema tsiviilteenistuses.

§ 117. Tegevteenistuses sõjaväelased ei tohi olla Riigikogu või kohaliku volikogu liige ega osa võtta poliitiliste organisatsioonide tegevusest.

§ 118. Eesti Vabariigi kaitsejõud koosnevad Eesti Vabariigi kaitseväest ja seadusega ettenähtud korras kinnitatud riigikaitseorganisatsioonidest.

Riigikaitse korralduse rahu ajal määrab seadus.

§ 119. Riigikaitse kõrgeim juht on Eesti Vabariigi riigivanem.

Eesti Vabariigi kaitsejõude juhhib rahu ajal kaitseväge

juhataja, sõjaseisukorra ajal kaitsejõudude ülemjuhataja. Kaitseväge juhataja ja kaitseväge ülemjuhataja nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu Riigivanema ettepanekul.

ALTERNATIIV: Eesti kaitsejõude juhib kaitseväge ülemjuhataja. Kaitseväge ülemjuhataja nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu Riigivanema ettepanekul.

§ 120. Riigikogu kuulutab välja sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning otsustab kaitseväge kasutamise Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel.

Sõjalise kallaletungi korral kuulutab Riigivanem välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni, ning määrab kaitseväge ülemjuhataja ootamata ära Riigikogu otsust.

§ 121. Elanikkonda või põhiseaduslikku riigivõimu ähvardava ohu korral on Riigikogul õigus kuulutada välja erakorraline seisukord riigis või mõnes tema osas.

Erakorralise seisukorra korralduse, Riigikogu, Riigivanema, valitsuse ja kaitseväge juhataja või ülemjuhataja volitused ja pädevuse erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal määratab seadus.

11. PEATÜKK

Riigikontroll

§ 122. Riigikontroll kontrollib:

- 1) riiklike ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide majandustegevust;
- 2) riigi rahaliste vahendite ning materiaalsete väärtuste kasutamist ja säilimist;
- 3) kohalikes omavalitsustes riiklike vahendite kasutamist;
- 4) nende ettevõtete majanduslikku tegevust, kus riigil on üle poole aktsiatega määratud hääletust või kelle laene või lepinguliste kohustuste täitmist garanteerib riik.

§ 123. Riigikontrolli juhib riigikontrolör, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu riigivanema ettepanekul.

Riigikontrolöri ametivolituste ühekordne kestvus on 4 aastat.

Riigikontrolöril on oma ametkonna juhtimisel samad õigused, mis on seadusega ette nähtud ministrile.

Riigikontrolli töö täpsemat korraldust reguleerib seadus.

§ 124. Üheaegselt riigieelarve täitmise aruande arutamise Riigikogus esitab riigikontrolör igal aastal Riigikogule ülevaate riigi ressursside kasutamise ja vara säilitamise kohta eelmisel eelarveaastal.

§ 125. Riigikontrolör võtab oma ülesannetesse kuuluvates küsimustres sõnaõigusega osa vabariigi valitsuse istungitest. Riigikontroll on oma tegevuses iseseisev.

§ 126. Riigikontrolöri võib kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

12. PEATÜKK

Õiguskantsler

§ 127. Õiguskantsler teostab järelevalvet riigivõimu- ja valitsemisorganite õigustloovate aktide vastavuse üle põhiseaduse ja seadustega ning kõrgeimat järelevalvet inim- ja kodanikuõiguste järgimise üle.

§ 128. Õiguskantsleri nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu Riigivanema ettepanekul.

Õiguskantsleri ametivolituste kestvus on 7 aastat.

Õiguskantsleril on oma ametkonna juhtimisel kõik õigused, mis on seadusega ette nähtud ministrile.

§ 129. Kui õiguskantsler leiab, et riigivõimu- või valitsemisorgan või ametiisik on andnud välja seadusevastase õigustloova akti, teeb ta sellele organile või ametiisikule ettepaneku viia akt kahekümne päeva jooksul kooskõlla seadusega. Kui riigivõimu- või valitsemisorgan või ametiisik ei nõustu õiguskantsleri ettepanekuga või ei reageeri sellele ettepanekule määratud tähtaja jooksul, siis teeb õiguskantsler Riigikogule esildise akti kehtetuks tunnistamiseks.

Paljude inimeste õigusi kitsendava või süstemaatilise inim- või kodanikuõiguste rikkumise korral peatab õiguskantsler seda põhjustava ametiisiku tegevuse või akti toime ja teeb esildise vastutuse küsimuses.

§ 130. Õiguskantsler esitab kord aastas aruande Riigikogule.

§ 131. Õiguskantsleril on õigus sõnaõigusega osa võtta Riigikogu ja selle komisjonide ning valitsuse istungitest.

§ 132. Õiguskantsleri ja tema ametkonna töö täpsema korralduse määrab seadus.

§ 133. Õiguskantslerit saab kriminaalvastutusele võtta Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

13. PEATÜKK

Kohus

§ 134. Kohtuvõimu teostavad oma tegevuses sõltumatud kohtud, mis alluvad ainult seadusele.

§ 135. Kohtusüsteem koosneb:

- 1) maa- ja linnakohtutest ning halduskohtutest;
- 2) ringkonnakohtutest;
- 3) riigikohtust.

Erikohtute loomise mõnda liiki asjade või alade jaoks määrab seadus.

Erakorraliste kohtute moodustamine on keelatud.

§ 136. Maa- ja linnakohtud ning halduskohtud on esimese astme kohtud.

Ringkonnakohtud on teise astme kohtud ning nad vaatavad apellatsioonikorras läbi esimese astmekohtu lahendeid.

Riigikohus on riigi kõrgeim kohus, kes vaatab kohtulahendeid läbi kassatsiooni korras. Riigikohus on ühtlasi põhiseadusliku järelevalve kohus.

§ 137. Riigikohtu ettepanekul Riigikogu poolt eluaegseks ametisse nimetatud kohtuniku ametivolitused võivad kesta 5 aastat üle üldise pensioniea.

Riigivanema ettepanekul Riigikogu poolt eluaegseks ametisse nimetatud riigikohtu esimehe ametivolitused võivad kesta 7 aastat üle üldise pensioniea.

Kohtunikud ei või olla üheski muus valitud või nimetatud ametis, väljaarvatud seaduses ettenähtud juhtudel.

Kohtuniku ametist tagandamise korra määrab seadus.

§ 138. Kohtute juures on prokurörid, kes esindavad riiklikku süüdistust ja teostavad järelevalvet kohtueelse uurimise ning kohtuotsuste täitmise üle.

§ 139. Kui kehtiv seadus on vastuolus põhiseadusega või kui mõni muu riigivõimu- või valitsemisorgani õigustloov akt on vastuolus põhiseaduse või seadusega, tunnistab riigikohus õiguskantsleri ettepanekul selle õigusakti kehtetuks.

§ 140. Kohtunikku saab ametisoleku ajal kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikohtu ettepanekul Riigikogu otsuse alusel.

Riigikohtu esimeest saab tema ametisoleku ajal kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu

enamus.

14. PEATÜKK

Kohalik omavalitsus

§ 141. Kohalikku elu korraldavad iseseisvalt tegutsevad omavalitsused.

§ 142. Kohalike omavalitsuste esinduskoguks on volikogu, mis valitakse üldisel, otsesel, ühetaolisel ja salajasel hääletamisel.

Valimisel on hääleõiguslik omavalitsuse haldusalal elav isik vastavalt valimisseaduses kehtestatud nõuetele.

§ 143. Kohalikele omavalitsustele ei saa panna ülesanneteid, teha ettekirjutusi ega piirata nende pädevust välja arvatud seadusega ettenähtud juhtudel.

§ 144. Kohalikel omavalitsustel on oma iseseisev eelarve. Omavalitsuse varasid, sealhulgas rahalisi vahendeid käsutab ainult volikogu.

Omavalitsusele pandud täiendavate ülesannete kulud kaetakse riigieelarvest.

§ 145. Kohalikul omavalitsusel on õigus seaduse alusel:

- 1) kehtestada ja koguda makse ning panna peale koormisi;
- 2) moodustada teiste omavalitsustega liite ja ühisasutusi.

§ 146. Kohalike omavalitsuste täpsema korralduse ja järelevalve nende tegevuse üle määrab seadus.

15. PEATÜKK

Põhiseaduse muutmise

§ 147. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on viiendikul Riigikogu koosseisust.

Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt.

Põhiseadust ei saa muuta sõja- ning erakorralise seisukorra ajal.

§ 148. Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab muutumatult vastu eelmise

koosseisu poolt vastuvõetud eelnõu, loetakse Põhiseaduse muutmise seadus vastuvõetuks.

§ 149. Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Rahvahääletus toimub mitte varem kui kolm kuud ja mitte hiljem kui kuus kuud sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 150. Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse 1.peatüki "Üldsätted", 3.peatüki "Rahvas" ja 15.peatüki "Põhiseaduse muutmine" sätteid.

§ 151. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

§ 152. Rahvahääletusel või Riigikogus tagasi lükatud põhiseaduse muutmise eelnõud ei saa uuesti algatada enne ühe aasta möödumist viimasest hääletamisest.

I. PÄRIKORRA
KÕRVALISE